

Заселення новоприєднаних земель сприяло появі старообрядців на теренах українського півдня. У серпні 1785 року князю Потьомкіну-Таврійському було надано дозвіл на поселення старообрядців. Для переселенців-старовірів визначено місця між Дніпром та Перекопом, та надано їм право отримувати священнослужителів від Таврійських архієреїв [3, с. 5]. На ці території переселялись не лише закордонні старовіри. Сюди закликали і старовірів з Чернігівського та Новгород-Сіверського намісництва.

Політика, яку проводила Катерина II щодо старовірів переслідували ідею згоди між всіма суспільними верствами не залежно від віросповідання, під зверхністю держави. Ця ідея стає важливішою за принцип «чистоти віри». Хоча політика у релігійній сфері мала притаманні для освіченого абсолютизму риси, старообрядці так і не стали повноправними членами російського суспільства. Переселення старовірів, переважно носили примусовий характер задля заселення новоприєднаних до імперії земель. За такої політики міграція старообрядців була далекою від масового добровільного руху повернення на батьківщину.

Список використаних джерел:

1. Полное собрание законов Российской империи. – Собрание 1-е. – СПб., 1830.
2. Романова Е. В. Массовые самосожжения старообрядцев в России в XVII–XIX вв. / Е.В. Романова. – Санкт-Петербург, 2012. – 288 с. – (Серия *Studia ethnologica*).
3. Собрание постановлений по части раскола. Т.1. Постановления министерства внутренних дел. Вып. 1-й. – Лондон: Trubner & Co., Paternoster Row, E. C., 1863. – Т. 1.
4. Акты относящиеся к истории раскола в XVIII в. / Сообщены Е.В. Барсовым. – Без вихідних даних.
5. Мельников Ф.Е. Краткая история древлеправославной (старообрядческой) Церкви. Барнаул: КООХ-И «Фонд поддержки строительства храма Покрова...», 2006 – 572 с.
6. Буганов В. Пугачев / Виктор Буганов. – Москва: Молодая гвардия, 1987. – 384 с. – (Жизнь замечательных людей; 385).

Проценко В.В.

аспірант,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

УЧАСТЬ ОСВІТЯНСЬКОЇ ПРОФСПІЛКИ УСРР В ПРОЦЕСАХ УКРАЇНІЗАЦІЇ ОСВІТИ (1920-ТІ РР.)

Профспілки України відіграють важливу роль в системі соціально-економічних відносин, політичній структурі суспільства. Сучасні процеси, що відбуваються в профспілках, вимагають нового теоретичного обґрунтування перспектив та об'єктивної оцінки минулого. Під таким кутом зору потребує переоцінки історія формування освіти та діяльності професійних об'єднань освітян, початки яких закладені у 1920-их роках. Громадська робота є невід'ємною складовою діяльності освітянських профспілок. Одним із її

напрямоків у 1920-ті рр. була участь освітянської профспілки УСРР в процесах українізації освіти.

В українській історіографії значна увага приділена політиці українізації. У дослідників найбільший інтерес викликають такі аспекти українізації як причини прийняття цієї політики, її справжній зміст і результати, причини згорання та її значення у контексті сучасних завдань суспільства. Однак участь освітянської профспілки УСРР в процесах українізації освіти у 1920-ті рр. висвітлено недостатньо. Радянська історіографія показувала освітянську профспілку як невід'ємну складову політичної системи радянської влади. Окремі аспекти культурного розвитку 1920-х років, питання українізації було піднято в монографії Г. Ясницького [1]. Соціальні характеристики інтелігенції дані в монографії Г. Касьянова [2]. Спроба проаналізувати українізаційні заходи у профспілковому апараті, серед робітників і службовців – членів профспілок, була реалізована в монографії П. Бондарчука [3]. У колективній монографії Інституту історії НАН України «Нариси повсякденного життя радянської України в добу непу (1921–1928 рр.)» окреслено становище учительства як невід'ємної складової суспільства, частково акцентується увага на ролі освітянських профспілок у суспільстві [5]. Аналіз історіографії показує, що дослідники торкалися питань участі профспілкових організацій освітян в громадській діяльності, зокрема, в українізаційних процесах. Однак ця тема не була предметом їхнього дослідження і тому потребує комплексного дослідження та систематизації.

Внесок всеукраїнської вчительської профспілки в українізацію освіти досить важливий. У цьому напрямку освітянська профспілка зосереджувала увагу на наступних аспектах: вирішення проблеми нестачі вчителів у школах, участь у перепідготовці та навчанні української мови російськомовних вчителів, запровадження мережі шкіл профспілкового навчання та українізація вищих навчальних закладів. Спілка працівників освіти, на відміну від більшості галузевих профспілок, відзначалась своїм українізаційним спрямуванням.

Перед своїми членами керівництво спілки відверто ставило завдання «організувати міцну опору дев'ятому валу капіталізму – організувати комуністичну освіту і утворити культзв'язок села з містом» і закликало дати «опір намаганням куркуля робити наступ на сільському фронті». Так у резолюції зібрання робітників освіти міста Павлограда на результати I Всеукраїнського вчительського з'їзду у Харкові у 1925 р. наголошувалося: «Цей з'їзд підвів остаточно червону рису під минулим, коли вчительство не розуміло ролі пролетаріату в будові нового життя і йшло іншими шляхами, перешкоджаючи йому у цій великій роботі» [9, с. 21]. Статистичні дані показують, що на період роботи з'їзду українці в низовому керівництві спілки складали вже 73,4%, в округових правліннях – 57,9%, а в губернських – 47%. Таким чином, частка українців серед вчительства була переважаючою, що радянська влада використовувала в пропагандистських цілях [6, с. 22]. О.Мізерницький, обраний на початку 1925 р. головою всеукраїнської вчительської спілки наголошував, що «з метою втягти у радянське будівництво найширші верстви

суспільства, партія кинула гасло: «розв'язання національної проблеми», а потім «лицем до села» [4, с. 59].

Однією із найважливіших проблем була нестача вчителів. За оцінками 1923 р. для задоволення основних навчальних потреб необхідно було 100 тис. вчителів, тоді, як налічувалося 45 тис. чоловік. Особливо нестача відчувалася у русифікованих районах [5, с. 93]. Ще однією складовою участі освітянської профспілки в здійсненні кампанії «українізації» освіти була участь в організації навчання для працюючих вчителів, які не були охоплені спеціальними курсами. Причиною недосконалого володіння українською мовою була коротко терміновість курсів, що не могли дати необхідного обсягу знань. Однак такі курси були на той час необхідним кроком в підготовці вчителів для шкіл з українською мовою навчання, адже на довготривалі курси не вистачало коштів та часу.

Освітянська профспілка займалася перепідготовкою і навчанням української мови російськомовних вчителів. В циркулярному листі до губернських відділів профспілок «Про добровільне членство» підкреслювалося: «Не вступивші в спілку можуть бути зняті та замінені безробітними членами спілки». Навіть політична перепідготовка йшла під прапором профспілки [9, с. 29].

Однією з галузей освіти, де освітянська профспілка могла себе проявити найбільше, була мережа шкіл профспілкового навчання. Вона була створена з метою підготовки та перепідготовки профспілкових кадрів [10]. У 1926-1927 рр. школами профспілкового навчання було охоплено 30 тис. осіб, а в 1927-1930 рр. – 50 тис. осіб, з яких на 9 індустріальних округів належало 24 тис. осіб, а на 32 непромислових округи – 26 тис. осіб. Про недостатній рівень українізації профспілкових шкіл говорилося на I Всеукраїнській нараді профпропагандистів у 1927 р. В резолюціях наради наголошувалося на недостатчі відповідних освітянських кадрів та посібників українською мовою [3, с. 97].

Освітянська профспілка УСРР брала активну участь в українізації вищої освіти. На 1923 р. в УСРР був 41 інститут, з яких навчання українською мовою велося у 20%. Представники освітянської профспілки входили до комісії Головного комітету науково-спеціальної та професійно-технічної освіти та брали участь у вирішенні проблеми формування та комплектування кадрами робітфаків, технікумів та ВНЗ. При направленні на навчання у робітфаки профспілками враховувався і національний склад. Так у 1923 р. по м. Харкові було набрано 735 осіб, з яких 371 були українцями.

У 1924 р. РНК УСРР ухвалив постанову «Про українізацію навчальних закладів і наукових установ» [7, с. 438]. Роботу серед викладачів ВНЗ щодо впровадження українізаційних заходів проводила освітянська профспілка та Секція наукових працівників, що була організована у 1921 р. у складі цієї спілки [11]. У рішенні X з'їзду КП(б)У було зазначено, що «справа дальшої українізації вузів упирається в завдання нового українського наукового працівника з робітників та селян». Станом на 1 жовтня 1927 р. СНП діяла у 16 містах України і об'єднувала 3559 наукових працівників (майже 80% всіх науковців). Однією з найбільших організацій на той час була Київська СНП – 893 члени профспілки [3, с. 103].

У багатьох випадках на освітян за активність у національно-культурній сфері навішували ярлики націоналістів. Так Ф. Угаров назвав петлюрівцями та денікінцями більшу частину делегатів II Всеукраїнського вчительського з'їзду у Харкові, відзначивши, що комуністи виявилися у меншості [6, с. 123].

Отже, будучи великою культурною силою, особливо на селі, освітяни брали активну участь у політико-просвітницькій та громадській роботі. Перше десятиліття радянської влади було важливе для створення кадрів радянської інтелігенції. Створення учительської профспілки тривало під безпосереднім контролем партійних органів. Утвердження однопартійної системи, запровадження партійної доктрини призвело до прямого перетворення профспілки освітян на «пас» партії серед учительських мас. Освітянська профспілка перетворилася на апарат соціалістичного виховання та здійснення політичної пропаганди. Необхідно відзначити, що освітяни – члени спілок неоднозначно ставилися до українізаційної програми, хоча і не заперечували офіційної політики, але не всі очевидно брали участь в українізаційних заходах. Більшість, особливо в русифікованих районах, де за подібні дії могли приклеїти ярлик «націоналіста», займала вичікувальну позицію, таким чином пристосовуючись до «нового курсу».

Список використаних джерел:

1. Ясницький Г.І. Розвиток народної освіти на Україні (1921–1932 рр.). – К.: Вид-во Київ. ун-ту, 1965. – 256 с.
2. Касьянов Г.В. Українська інтелігенція 1920–1930-х років: соціальний портрет та історична доля. – К.: Глобус, Вік; Едмонтон: Канад. Ін-т Укр. Студій Альбертського Ун-ту, 1992. – 176 с.
3. Бондарчук П.М. Політика українізації і профспілки УСРР (1920-і рр.). – К., 2002. – 161 с.
4. Єфіменко Г. Національно-культурна політика ВКП(б) щодо радянської України (1932–1938). – К., 2001. – 304 с.
5. Нариси повсякденного життя радянської України в добу непу (1921–1928 рр.): Колективна монографія / Відп. ред. С.В. Кульчицький: В 2 ч. – Ч. 1. – К.: Інститут історії України НАН України, 2009. – 445 с.
6. Перший Всеукраїнський вчительський з'їзд в Харкові від 5 до 11 січня 1925 р : (зі знімками учасників з'їзду) : Стенографічний звіт. – Харків: Державне видавництво України, 1925. – 153 с.
7. Народное образование в СССР. Общеобразовательная школа: Сборник документов 1917-1973 гг. / сост.: А.А. Абакумов [и др.] . – М. : Педагогика, 1974. – 559 с.
8. Гамрецький І.С., Калоша П.М., Пустіва В.Д., Троценко Л.В. Нарис з історії профспілкового руху освітян Вінниччини – Вінниця: Континент-Прим, 2002. – 140 с.
9. Кліцаков І.О. Педагогічні кадри України (1917–1937 рр.) / І. Кліцаков. – Донецьк: Юго-Восток, 1997. – 310 с.
10. Кац Н.Г. Советизация российского учительства в годы нэпа // Новый исторический вестник. – 2001. – № 1. – С. 24–31.
11. Королев Ф. Ф., Корнейчик Т.Д., Равкин З.И. Очерки по истории советской школы и педагогики : (1921 –1931). – М., 1967.